

Peyami Safa Ve Kalem Kavgaları

Peyami Safa And War Of Words

Nurcan İNCU

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara/Türkiye.

ÖZET

Yazılı basın, yazarların düşünce dünyalarını ortaya koyduğu önemli bir mecradır. Yazarlar düşünce dünyalarını ortaya koymak için dönemin gazete ve dergilerini bir aracı niteliğinde kullanırlar. Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarından ve gazetecilerinden Peyami Safa da; dönemine tanıklık eden bir gazeteci ve fikir adamı olarak, gazetecilik hayatı boyunca hem Türkiye hem de dünyayı yakından ilgilendiren meseleler hakkında yazılar kaleme almış ve döneminin önemli isimleriyle köşe yazılarında siyasi, sosyal mesajlar içeren kalem kavgalarına girmiştir. Bu çalışma; “Türk Tipi Muhafazakârlık” kavramının üzerine mal edildiği Peyami Safa’nın görüşlerini ve Nazım Hikmet, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim, Necip Fazıl Kısakürek gibi yazarlarla girdiği polemikleri “entelektüel” kimliği özelinde ele almaktadır. Çalışmanın amacı; yazılı basını araç olarak kullanan yazarların yayınladıkları köşe yazılarında vermiş olduğu siyasi, sosyal mesajları ortaya koymak ve döneme bu aydınların kalemiyle ışık tutmaktır. Çalışmada Peyami Safa’nın diğer yazarlarla, köşe yazıları üzerinden girmiş olduğu diyaloglar ele alınarak analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Entelektüel, Muhafazakârlık, Gazete, Dergi.

ABSTRACT

Printed media is an important course that authors reveal their world of thought. The authors use the newspapers and magazines of the period as a mediate to reveal their world of thought. Peyami Safa who is the one of the literary and journalists of the Republican era, bearing witness to the period as a journalist and man of ideas, has penned articles about issues of concern to the world and Turkey and he has entered into pen fights as political and social messages in his columns with significant names of his period. This study includes the views of Peyami Safa, on which the concept of “Turkish Type Conservatism” is based on and it deals with the “intellectual” identity of Peyami Safa who has entered into arguments with the authors such as Nazım Hikmet, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim, Necip Fazıl Kısakürek. The aim of the study is to reveal the political and social messages given by the authors who use the printed media as a tool and to shed light on the period with the pen of these intellectuals. In the study, it is analyzed that Peyami Safa’s dialogues with the other authors over their columns.

Keywords: Peyami Safa, Intellectual, Conservatism, Newspaper, Magazine.

1. GİRİŞ

Türk basını Tanzimat’tan Cumhuriyete modernleşme sürecindeki ayaklardan birini oluşturur.¹ Bu nedenle Türkiye’de modernleşmenin yeri, yönü ve önderlik edenleri bakımından yazılı basını temsilen gazetecilerin ne söylediği de önemlidir. Buradan hareketle bu çalışma “*Türk Tipi Muhafazakârlık*” kavramının üzerine mal edildiği Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarından ve gazetecilerinden Peyami Safa’nın görüşlerini ve girdiği polemikleri “entelektüel” kimliği özelinde konu alır.

Peyami Safa; II. Meşrutiyet yıllarında dünyaya gelmiş, Cumhuriyet’e geçiş sürecini gençlik yıllarında yaşamış, olgunluk çağında Cumhuriyet yazılı basınının önemli kalemlerinden biri olmuştur. Hem Türk inkılabına yüklediği anlamlar bakımından hem de güçlü kalemi bakımından yazdıkları, Erken Cumhuriyet döneminde oluşturulan entelektüel çevreye etki etmiştir.

Bu yazıda; Tanzimat’tan Cumhuriyet’e aydın tipolojisi nasıldır? Hangi akımlar öne çıkmıştır? Aydınların modernleşme içerisinde üstlendiği rol nedir? Kemalizmle ilişkisi nasıldır? Karşıt görüşlerini dile getirirken hangi örneklere başvurmuştur? Soruları cevaplanmaya çalışılacaktır. Bu sorular entelektüel kimliği ile bilinen Peyami Safa’nın eleştirilerini de dile getirdiği köşe yazılarında incelenecek, gazetecilik hayatında karıştığı polemiklerin kaynağı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

¹ Basın kurumunun ortaya çıkışındaki maksat devletin icraatlarını aktaracak bir yapıya ihtiyaç duyulmasından kaynaklıdır. 1831 tarihinde basılan resmi gazete niteliğindeki Takvim-i Vekayi ve devlet desteğiyle yayına başlayan Ceride-i Havadis bu amaçla yayına başladığı bilinir. Osmanlı Hanedanının desteğiyle çıkan resmi gazetelerden farklı olarak müstakil gazeteler de vardır. Bunlar; 1860 tarihli Tercüman- Ahval, 1862 tarihli Tasvir-i Efkâr gibi neşriyatlardır. Nurettin Güz ve Gamze Bayhan’ın belirttiğine göre; Takvim-i Vekayi en fazla beş bin tiraja ulaşırken dönemde Tasvir-i Efkâr’ın bazı sayıları onsekiz hatta yirmi bin sattığı söylenir. Detaylı bilgi için bkz. Güz, N., & Bayhan, G. (2016). İlk muhalif gazete olarak İbret. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-15.

2. TANZİMAT'TAN CUMHURİYETE TÜRK AYDINI

Osmanlı-Türk toplumunda aydın tipolojisi modernleşmenin tarihsel gelişim sürecine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre modernleşme; askeri, siyasal ve toplumsal bir proje olarak merkezden çevreye doğru Batı dünyasının dinamiklerinden gelişen, farklı bir yapının tarihini sunar. Bu süreç Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bürokrat, asker ve aydınların öncülüğünde gelişen olayları içerir (Börekci, 2014:48). Bu zümreler Osmanlı'yı Batı'ya karşı yeniden ayağa kaldırmaya çalışan üst sınıfa mensup, okuryazar, Batı'yı tanıyan kişilerden oluşur.

Tanzimat'ı yapanlar da uygulayanlar da bir şekilde padişaha biat etmiş memurdur. Bu şahısların payitahtla ilişkisinden dolayı aydın tipolojisine uygunluğu tartışmalıdır. Özlem Doğan'a göre; “*Devlete karşı muhalefet söz konusu olmadığından ve muhalefet ancak hükümetteki kadrolara karşı yapılabildiğinden, o muhalefetteyken değişimci ve hatta devrimci bir tavır sergilerken, iktidara geldiğinde yönetimin ve bürokrasinin çarkları arasında çok kez farkına varamadığı bir muhafazakâr politikacı ve devlet memuru olup çıkar*” (Doğan,1995:209). Bu nedenle Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan süreçte merkezi otoriteyi güçlendiren aydın-bürokrat tabakanın genişlemesi göze çarpar (Çetinkaya,2008:28). Şerif Mardin bu süreci 18. yy. da Avrupalılaşıma- yenileşme gayesinde başlayarak; Osmanlı bürokrasisinin önce kendi içinde sözünü geçirme kavgası yaşayan, daha sonra sultanı da alaşağı etmeye çalışan bir mücadele şeklinde tanımlar (Mardin,2006:154). Bu mücadeleyi yapanlar ve sonraki nesline aktaranlar Yeni Osmanlı ismiyle, devam ettirenler Jön Türk olarak anılır. Yoğun şekilde Fransız düşünürlerinden ve felsefi dünyalarından etkilenmişlerdir.

Yeni Osmanlı aydınları yerli normlarda modernleşmeyi sistematik olmayan yöntemlerle kurumlarda uygulamayı başarmıştır.² Modernleşmeyi formülize eden ikinci nesil aydınlar Meşrutiyet'in ilanına önderlik ettiler. Osmanlı hayatı anayasal niteliklere kavuşarak devletin içindeki tüm sosyo-kültürel çeşitlilik sultanın himayesinde güvence altına girmiş oldu. Buna karşın devlet anlayışı teokrasiye bağlı olan imparatorluk, Osmanlı aydınlarının Avrupa'dan ihraç ettiği düşünce akımlarıyla birlikte aşındırıldı. Pozitivizm Türk aydınının düşünce hayatını biçimlendirmede başat rolü oynadı. Yazılı basın bu süreçte en etkili araç olarak kullanıldı.

1908 'de bir ihtilalle başlayan II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı fikir hayatı gerçek anlamda canlanmasını yaşadı. “Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusu hemen her aydının cevap bulmak için uğraş verdiği başlıca konu oldu. Bu mesele etrafında farklı görüşlerin savunulduğu neşriyat sayısında bir patlama oldu. Kısa zamanda pragmatik yaklaşımlarla çözüm bulma girişimleri bugünkü siyasi ortamı da etkileyecek şekilde Türk düşünce dünyasını şekillendirdi. Şüphesiz Tarık Zafer Tunaya'nın bu döneme ilişkin yaptığı tüm çıkarımlarda Cumhuriyet öncesi kazanılan tecrübeleri “*siyasi laboratuvar*” olarak nitelemesi buradan kaynaklanır. Tanzimat ve Meşrutiyet aydınları arasında yaygın iki tespit bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Batı dünyasını kavrarken şüpheciliklerinin artması, ikincisi Batı dünyasındaki değerlerle düşülen çelişki sonrasında ortaya çıkan ahlaki sorgularıdır. Bu iki tespit de felsefi olmak yerine reaksiyoner sonuçlarının olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu nedenle modernleşme sürecinde Türk siyaseti 31 Mart vakası gibi olayları yaşamıştır.

Temel çatısı Osmanlılık olarak tanımlanabilecek erk, atalarından miras kalan kültürü yeniden diriltmek üzerine kuruluydu, bu erk içinde Türkler baskın kimlikti. Bu vesileyle en geniş çaplı siyasal örgütlenmesi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni (İTC) kurdu. Osmanlı toplumunun aydın perspektifinde temsilini bizzat üstlendi. İTC hem sosyal hem siyasal alanda pozitivizmden fazlaca etkilenmekteydi. İktisadi ve sosyal yaşamda bunun izleri görülmeye başlandı. Öte yandan imparatorluğun siyasal dönüşümünde otoriterleştiği için büyük sorunlara yol açtı. Bu yüzden İlber Ortaylı Tanzimat'tan Cumhuriyete uzanan bu geçişi “*en uzun yüzyıl*” benzetmesiyle yapar.

Öte yandan Batı dünyasının Osmanlıyı hangi entelektüel düzeyde gördüğünü burada belirtmek gerekir. Osmanlılar dönemin yabancı neşriyatında “hasta adam” olarak çizilir ve adlandırılır. Bu hasta adamın ömrünü tamamladığına dair karikatürler sıklıkla resmedilir. Osmanlı toprakları için “Yakın Doğu”

² Bazı kaynaklarda bu yaklaşıma ansiklopedist yakıştırması yapılır. Osmanlı Devleti'nde bürokrasi hemen her konu hakkında fikir beyan edebilecek yetkinlikte olduğu kabul görmekteydi.

tanımlaması yapılır. Yerli basında Doğu dünyasına atfen şarkiyatçılık konulu yazılar çoğalır. Bu yazılarda İslam'ı Batı'yı ve Osmanlı Türklerini bir arada buluşturma niyetleri tartışılır.

Osmanlı'nın yaşadığı değişim Batı'daki gibi uluslaşma şeklinde gelişir. Bu sebeple aydınların Türk kimliğini tanımlamaya yönelik eğilimleri artmıştır. Bu eğilimin kendini Yusuf Akçura'nın ifade ettiği haliyle "üç tarzlı siyaset" şeklinde sunduğu savunulabilir. Buna göre Yusuf Akçura'nın önderliğinde tenkit edilen İslamcılık, Türkçülük ve Osmanlıcılık üç ana akımı temsil eder. Türkçülük akımı Cumhuriyeti kuran başat erkter ve Ziya Gökalp'in eserlerinde yüceltilmiştir. Bu nedenle resmi tarihin ele alınışında İslamcılık ve Osmanlıcılık geri planda bırakılarak Türk ve harsı öne çıkartılmıştır.

Sonuç olarak, İTC içinde temsil edilen tüm görüşler, geçmişten farklı bir çizgide gelişmeyerek, muhalefet ederken özgürlükçü, iktidarda iken korumacı aydın kimliğinin pekiştirilmesini sağlamıştır. Tanzimat'tan itibaren, aydınların Batı dünyası ile kurdukları temasın derin bir şüphecilik oluşturduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı her türlü düşüncenin ahlaki yönden sorgulaması neşriyatlarına yansımıştır. Öte yandan Batı'nın Şarklı yakıştırmasını kabullenerek ilerleyen Türk aydını, mevcut tüm unsurları olan Türkleri, ümmeti ve payitahtı bir arada kurtarmak isteyen bürokrasinin temel çarklarını oluşturmuştur. Aydınların tüm girişimlerinin II. Meşrutiyet yıllarında meyve vermeye başladığı düşünülür. Bu nedenle siyasi kazanımların, yazılı basının fikir dünyasına kattıklarının Cumhuriyet'e geçişte öncü olduğunu söylemek mümkündür.

3. CUMHURİYET AYDINI

"Devrimler kendi çocuklarını yer" sözünü anımsatacak şekilde İTC, Türk siyaset ve düşünce arenasında Cumhuriyet'i kuran kadronun hışımına uğramıştır. Bunda I. Dünya Savaşı'nın Türkler üzerinde bıraktığı yıkıcı hatıraların da payı vardır. Fakat pozitivizmin yeni kurulan devlet içindeki etkin rolü aydınlar üzerinden sürdürülmüştür. Türklerin uyguladığı pozitivist yaklaşımda aydın; topluma yön veren, ilmi ve deneyi toplumun yararına olacak şekilde kullanan kişidir. Aydın açık görüşlü ve değişime açık olan kişidir. Bu yolla Türk inkılabı kısa zamanda Cumhuriyet'in yönetici kadrolarında ve aydınları üzerinde kolay etki etmiştir.

Cumhuriyet aydını geçmiş örneklerinden farklı olarak serbest teşebbüslerde daha yaygın görülür. Süleyman Gungör'ün yaptığı bir araştırmada otaya koyduğu sonuçlar dikkat çekicidir: Cumhuriyetin ilk yıllarındaki aydınların meslek grupları hukukçular, eğitimciler, hekimler, gazeteciler ve bankacılardan oluşur (Gungör, 2001:26). Her birinin Cumhuriyet rejimine en önemli katkısı öteden beri gelen Türkçülük akımına Batıcılığın kaynaştırılması olmuştur. Atatürk'ün de izlediği siyasette, sosyal hayatta bunun yansımaları Kemalizm şeklinde görülür.

Cumhuriyet dönemi aydınlarında Batıcılığın doğrudan kabul gördüğünü söylemek zordur. Kimi düşünürler bunu bir zorunluluk içinde açıklar kimileri ise Türk toplumunun değerleri ile uyuşmadığını savunur. Bütün savunuların edebiyat dünyasına ve yazılı basına yansıdığı görülür. Genele dair bir değerlendirme yapılacak olursa, Cumhuriyet rejimini savunan aydın emperyalizme karşı durmuş, hümanizmayı övmüştür. Nadir sayıda asker-bürokrat kökenli aydınlar Atatürk'e muhalefet edemediği için söylemlerini hatıratlar şeklinde geliştirmiş, Cumhuriyet döneminde inzivaya çekilmiştir. Pek çoğunun tek parti iktidarına da muhalefet ettiği bilinmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında aydın muhalefeti kentlerde görünürlüğünü kaybetmiş olan İslamcılıktan da beslenmiştir. Fakat yasaların katılığı ve tek parti iktidarının ivedilikle modern toplum yaratma gayesi aydınların tekelinde ilerleyen ve rasyonaliteden ödün vermeyen dar bir zümre yaratmıştır. Bu zümre Osmanlı'nın buhran yıllarını yaşamış, Cumhuriyet rejiminde yükselmiştir.

1930'lu yıllarda Cumhuriyet ideallerine sıkı sıkıya bağlı olan aydınlar Osmanlı'dan miras kalan Anadolu köylüsüne, bu bağlamda gericiliğe karşı aydınlanma seferberliğine de girmiştir. Bu dönemin aydınları Atatürk'ün ölümünden sonra ideolog gibi davranıp, toplumun temel dönüşümü üzerine odaklanmayıp, bürokrasiden aldıkları güçle zorla dönüştüren kitleyi kurmuş ve sonraki yıllarda kendilerine karşı toplumsal muhalefetin oluşumuna sebep olmuştur.

Cumhuriyet yıllarının aydınları İstanbul ve Ankara'da toplanmıştır. İstanbul camiası bürokrasiye daha uzak, daha müphem tavrda bir yaşam sürmüştür. Romantizm ve İstanbul hayranlığını ifade eden

şairlerin de bu tabakaya dâhil olduğu bilinir (Türkeş,2009:447). Ankara'daki aydın tabakanın eninde sonunda siyasete karıştığı görülmektedir. 1930'lu yıllarla birlikte Atatürk'ün düşünce mantığını sistemleştirme çabaları Türk aydını için bir başka dönüm noktası olur. Türk inkılabını Kemalizm'e mal etmek için yazılan eserler ve yüceltmeler doktrinleştirme yolunda çözümler içerir.

Aydınların bu dönemde Türk dili üzerine fazla mesai yaptıkları da bilinen bir gerçektir. Bu vesileyle Batılı normlara uygun, Batı'nın da anlayabileceği bir Türkiye kurma hayali Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün vefatına kadar neredeyse gerçekleşmiş sayılır. Bu bakımdan Türk aydınının Tanzimat'tan bu yana bir zafer kazandığı söylenebilir. Bu bağlamda Cumhuriyet aydını kendi içinde; Kadrocular, Türk milliyetçileri ve Cumhuriyetçi muhafazakârlar şeklinde farklı görüşleri belirgin çizgilerle savunan aydın zümresini kurmuştur. Peyami Safa bu zümrenin Cumhuriyetçi muhafazakârlar kanadında yer alır. İlber Ortaylı'nın bir anlatısında bu muhafazakârlığın İslam'la alakasının bulunmadığını vurgulamaktadır. Hatta Fransız aydınlarına benzer şekilde geliştiğini belirtir. Bu grubun sıkı arkadaşlıklar kurduğuna da değinmektedir. Peyami Safa önderliğinde ilerleyen muhafazakârların realist tavırları Türk İnkılabının yönünü tespit etmede önemli söylemler geliştirmiştir. Özellikle Peyami Safa'nın "*Türk İnkılabına Bakışlar*" adlı eseri Doğu Batı arasında Türkiye'yi konumlandırmaya girişmiştir. Bu grubunun öze yönelişi ve kültürü koruma isteği Batıyı övenlere karşı taklitçiliği yerme duygusunu öne çıkartmıştır. Batının her alanda üstün olduğu düşüncesi ile mücadele etmiştir. Pek çok açıdan tek parti iktidarını da eleştiriye açık bulan muhafazakârlar özellikle Ahmet Ağaoğlu gibi dili daha sert yazarlar öncülüğünde diğer aydınları dışlayan bir tutum sergiler. Ağaoğlu'na göre Cumhuriyet'in yerleşmesine yardım etmesi gereken aydınlar iktidardan nemalanmayı seçmiştir, bu yüzden rejimin tek parti iktidarında sertleştiğini görmezden gelmişlerdir (Uyar, 2005:135).

Aydın gruplarının iktidara olan yakınlıklarına bakarak Tanzimat'tan bugüne farklı bir tavırda ilerlemedikleri görülmektedir. Osmanlı yıllarında temsil sorunu yaşamalarının yanı sıra, merkezi otoritenin mutlak gücü onların yurtiçinde çoğalmasını zorlaştırmıştır. Cumhuriyet rejiminde ise müsait ortam bulmalarına rağmen iktidarla ilişkilerinin karmaşıklığı aydınlara olan ihtiyacın tam anlamıyla karşılanamadığını ortaya koymaktadır.

4. PEYAMİ SAFA'NIN AYDIN KARAKTERİ

Peyami Safa Türk edebiyatının kilometre taşlarından biri olarak anılır. Öte yandan ele aldığı konuların çeşitliliği ve tasvir yeteneğinden dolayı çağımızın entelektüellerinden sayılmaktadır. Cumhuriyetin yıllarında belirginleşen aydın sorununa hicivleriyle de değinen Peyami Safa mevcut dönemin koşullarından hareketle Türk kültürünü korumaya yönelmiştir. Peyami Safa'nın bu eğilim içinde gelişmesini farklı sebeplere bağlamak mümkün iken, yetiştiği koşulların zorluğuna dikkat çekilmelidir. Erken yaşta yetim kalmış, çocukluğunda hastalıklarla mücadele etmiş ve sorunlu bir devre geçirmiştir.

Peyami Safa'nın diğer pek çok Türk aydını gibi Fransız literatürünü takip ettiği bilinmektedir. Bu vesileyle Fransızcadan anladığını da belirtmek gerekir. Osmanlı yıllarını özlemesine rağmen iyi bir Cumhuriyetçi ve Atatürkçüdür. Kemalist döneme ilişkin tahlillerinden dolayı namı Babı Ali içinde büyümüştür. Peyami Safa Doğu ve Batı'yı tanımlarken Türk İnkılabını bu maddelere göre konumlandırır:

- Cumhuriyet'i anlamak için önce II. Meşrutiyet'in siyasal hayatı doğru anlaşılmalıdır. Bu açıdan geçmişle de barışık olunmalıdır.
- Türkiye' Doğu ile Batı arasında doru konumlandırılmalıdır. Türk kültürü Batı'dan farklı kendine has özellikleriyle medeniyete katkıda bulunmalıdır.
- Türkçüler ve Garpcılar milli iktisadi destekler.
- Türkçüler ve İslamcılar ümmetçiliği desteklerler.
- Garpcılar ve İslamcılar dilde özü destekler.
- Türkçüler Garpcılar ve İslamcılar taklitçi Batılaşmaya karşıdır.
- Türkçüler Garpcılar ve İslamcılar sosyalizm fikrine karşıdır.

- Türkçüler Garpçılar ve İslamcılar demokratik ortamı destekler.
- Birinci Dünya Savaşı döneminde bu görüşlerin hepsi İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından benimsenmiştir. Çok ulusluluktan Türk kültürünün egemen olduğu ilk dönüşüm hareketleri ittihatçılar tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Ancak uzun süren İttihat ve Terakki iktidarlarının ardından İslamcıların iktidara gelmesi milli siyasetten uzak öç almaya yönelik çalışmaları hızlandırdı. Ortak çıkarları dahi olsa bu üç grup kendini soyutladı. İslamcılar gerek Türkçüleri gerek Garpçuları düşmanca karşılamıştır. Milli mücadele döneminde İslamcılar milliyetçiliği kötülüyordu çünkü Osmanlılık kültürüne ters bir yaklaşımdı. Ankara hükümeti ise tümüyle bu Türk kimliğini temsil ediyordu.

Peyami Safa Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasetten uzak duruşuyla bilinen bir yazardı. Romanları ise zamanla siyasal çerçeveden mevcut durumu değerlendirmeye başladı. Muhafazakâr yaklaşımları belirginleşti. Peyami Safa'ya göre rejimin karşılaştığı her sorun ıslah yoluyla giderilebilirdi. Bu yaklaşımları ılımlı olarak dikkate alınmaktaydı. Öte yandan milletine gösterdiği hassasiyeti sürekli dile getirdi. Çoğunlukla romanlarında kullandığı karakterler üzerinden bu tartışmaları yapar ve tasvir ettiği ortamda Türk milletinin yüceliğine değinir (Göze,1987:64). Peyami Safa'nın benzer yaklaşımları yabancılarla yapılan evliliklerde de sürdürdüğü yine romanlarından anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türk kızlarının yabancılarla evlenmesine karşı çıkar.

Bu evlilikleri sosyal ahlakın çöküşü olarak sayar. Peyami Safa bu görüşlerini şu şekilde dile getirir: “*Türk kızlarının yabancı erkelerle evlenmeleri salgın halindedir. Bu şümül ve sirayet tablosu karsısında hadise ferdi mahiyetini tamamıyla kaybetmektedir. Milli ehemmiyeti gittikçe artan bu salgın karsısında milli ve dini şuur yoksunluğunun bazı kızlarımızın vicdanında kalmayarak nihayet gazete sayfalarına bulaşması endişemizi telaş hâkline sokmak istidadındandır*” (Safa,1973:212).

Peyami Safa'nın yaşama yönelik yaptığı tasvirlerdeki çeşitlilik düşünce dünyasının zenginliğini de yansıtır. Bu bakımdan aydın karakteri diğer aydınlara göre baskın gelmeye çalışmaktadır. Kurulan yeni devletin sosyal yapısında İslam gibi iktidarın dahi temkinli davrandığı konularda bazı açıklamalara girişmiştir. Peyami Safa'nın bu alanda tek parti iktidarlarının görüşlerini aynen yansıttığı bilinmelidir. Buna göre İslam dinimiz ve korkulacak bir hakikat değildir. Öte yandan sosyal yaşamdaki yeri siyasi alanı ele geçirmemelidir. Buna karşın İslami siyasetin medeniyette de yeri olduğu bir başka gerçektir. Benzer durumları Batı dünyasında gözlemlemek mümkündür (Safa, 1978:35). Kısacası sosyal hayatı laikleştirmek dine karşı ters tutumlar içine girmek değildir.

Peyami Safa'nın çok partili hayata geçerken ortaya koyduğu düşünlerin genelinde modernleşen Türkiye'yi yüceltme arayışları olduğu açıktır. Sınırlarını koyduğu muhafazakâr bakış açısı, Batı'ya özenmeyi tenkit eder. Öte yandan Doğulu kimliğine karşı öz kültürünü keşfe yönelir. Peyami Safa'nın siyaset dışı görüşlerinin milliyetçilik üzerinde gruplandığı düşünülür Ancak bu yolla milli benliğin yeni devletin harcı olacağını ifade eder. Buna karşılık ideolojilerde bu benliği tüketmeye çalışan Komünizme önce ciddiyetle bakıp eleştirmiş 1950'li yıllarda alaycı ifadelerle yermiştir. Peyami Safa bu ideolojiyi 10 Mart 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde; “*Bugünün totaliter rejimleri, şahsiyetini kolektif bir maksada ve iradeye bile bile, isteye isteye teslim etmiş birer cemiyetçi ideal ve disiplin kulu yetiştirmeye çalışıyor...*” sözleriyle eleştirir. Benzer şekilde, 1930'lu yıllardan sonra Almanların izlediği politikada da halkın tek bir sınıfa sokulma çabasına rastlanır. Fakat Peyami Safa'nın eleştirisinin Sovyetlere yöneldiğini sürekli dile getirdiği milli ruh vurgusundan anlaşılmaktadır. Hatta bu eleştirilerini Batı'nın geçmişte sergilediği emperyalist tavrına da yapar. Bir bakıma Peyami Safa o dönemin neredeyse bütün aydınlarında görülen rejim savunuculuğunu Kemalist yaklaşımın eşsizliğini öne çıkartarak yapar. Buna göre 19 Şubat 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki şu ifadeleri değerlidir:

“*...Kitle çokluk demekse, çokluk sayı ile anlaşılırsa ve sınıfları şimdiye kadar yapıldığı gibi üçe, dörde ayırarak saymak lazım gelirse dünyanın her tarafında, en çok yaygara eden tarafların ekalliyette oldukları görülür. Demokrasilerin sırtını sıvayan kapitalistler ekalliyettedir; aşırı sosyalizmlerin sırtını sıvayan proleterya ekalliyettedir. Garibdir ki asıl ekseriyet ki her yerde orta sınıftır (esnaf, küçük toprak sahibi köylü, küçük artizan, bütün memurlar, bütün ordu, hemen bütün münevverler ilah...) bu iki ekalliyet ideolojilerinden*

birinin sesine katılırlar ve kendi sınıf menfaatlerinden habersiz görünürler. Harb sonrası ihtilallerin hemen hepsi, bilerek bilmeyerek, su dört sınıfa şuur vermek içindir. Sosyalist ve kapitalist ideallerinin çarpışmasından, her ikisinin mahvolması pahasına, orta sınıfın dipdiri çıkararak yeni bir dünya nizamı yaratması ümit edilebilir. Bunun için Türk rejimi ne sosyalist, ne de kapitalisttir. Ve bu tarafı, bütün sistemlerden fazla bir kütle rejimi olmakla övünebilir...”

Peyami Safa'nın ilerleyen yıllarda yazılı basında yer alan görüşleri giderek olgunlaşan ve Kemalist dönemin kurmaya çalıştığı sistemi iyi tarif eden yazıları bulunmaktadır. Bununla birlikte çok partili hayatın muhalefetini doğuran iktisadi sebepleri siyasi muhaliflerden de önce gördüğü ve kaleme aldığı bilinmelidir. 11 Ekim 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Safa'nın kaleme aldığı köşe yazısında şu ifadeler geçmektedir:

“ ...Her çağdan ve her devirden ziyade bu asırda insan cemiyetleri, iki nizam kutbu arasında sallanıyor: Hürriyetçi nizam, devletçi nizam. Biri ferdin serbestliğini, öteki cemiyetin müdahalesini isteyen bu iki düşman fikrin ikisi de, mutlak manalarında birer nafîle hülyayı temsil eder. Tam hürriyetçi bir nizama imkân yoktur, içine mutlaka devletin müdahalesi karışacaktır. Askeri mükellefiyet, mecburi tahsil, is kanunu ilah... en liberal cemiyetlerde bile bu müdahalenin zaruri olduğunu gösterir... Öyleyse her cemiyet az çok devletçi ve her cemiyet az çok liberaldir.”

Yukarıda ifade ettiği yaklaşımla, İnönü döneminde başlayan radikal Kemalizm'e bakışının oldukça temkinli olduğu söylenmelidir. Öte yandan Türkiye'de henüz siyasi alanı kucaklayacak başka bir siyasi parti yok iken, CHP'nin iktisadi politikalarını sınıfları yok edecek şekilde uyguladığına kanaat getirmektedir.

Peyami Safa'nın düşünsel derinliği 1950'li yıllarla birlikte doruğa çıkmaktadır. Tüm olgun görüşleri 1953'de çıkarmaya başladığı Türk Düşüncesi Mecmuasında yer almıştır. Bu dergi yalnızca Peyami Safa'ya yer vermeyip, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Abdullah Cevdet, Behçet Kemal Çağlar gibi ünlü kalemlere de köşe açmıştır. Bu mecmuanın Sovyet rejimini alenen eleştirdiği söylenmelidir. Muhtelif yazılarda Marksizm aleyhine sözler bulmak mümkündür. Zaten Peyami Safa kendi yazısında bunu açıkça da dile getirmiştir: *“Türk Düşüncesi, 19. Asrın Marksist veya pozitivist ilim görüşünün düşmanıdır.”*(Safa:1954:406). Pozitivizmle olan iç çekişmesi şu şekilde yorumlanabilir. Cumhuriyet'e geçişte ve 1930'lu yıllarla birlikte uygulanmakta olan siyasal sistem Peyami Safa'ya göre enine boyuna düşünülmeden, pragmatik davranışlarla oluşturulmuş materyalist değerler içerir. Kemalist aydınlar siyasal sistemi halkın üzerinde zaman zaman devletçilik politikalarıyla baskı kurmalarına aracı oldular. Bu aydınlar, milli değerleri yüceltmek yerine, Batı'ya sıkı sıkıya bağlandılar. Diğer gruptakiler de Sovyetleri yüceltmeye kalkıştılar. Peyami Safa tüm bunlara karşı 1950'li yıllarda çetin bir kalem kavgası vermeye başladı.

Türk yazılı basınının kalem kavgalarında başroller Peyami Safa Nazım Hikmet, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim ve Necip Fazıl Kısakürek gibi isimler üzerinden yürüdüğü görülür. Bu kavgaların en ağırları genellikle Peyami Safa-Necip Fazıl ikilisinin diğerlerine karşı verdiği mücadeleleri konu alır. Her iki aydın karakteri bünyesinde muhafazakârlığı temsil ederken diğerlerinde iktidara yakınlık veya Sovyet rejimini övmeleri söz konusudur. Yazılı basında kalem kavgaları yazım şekli bakımından hicivli söz söyleme sanatını icra eder. Hakaretler benzetmeler yoluyla yapılır ve düşünürler kavgalarında karşılıklarını alaşağı etmeye çalışır. Çoğu kalem kavgasında geçmişte paylaştıkları yılların ifşa edilmesi yatar. Peyami Safa bu kalem kavgalarında herkese laf yetiştirebilen, ince zekâlı olarak ifade edilir. Peyami Safa'nın ilk kavgasını Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na karşı yaptığı söylenir. Yakup Kadri, 30 Mayıs 1929 tarihli Milliyet'te şöyle seslenir:

“İşte bugünkü gençlik, bu kaosun içinden, bu uğultulu karanlık ve dolaşık inkılap dehlizinden çıktı. İtilerek, kakılarak, ezilerek, sürünerek, bin zahmet ve mahrumiyet arasında bu devrin aydınlığına doğru yürüdü. (...) Düşünün ki en büyüğü Harb-i Umumi'de daha yirmisini bulmamış bu gençler ekmek yerine samanla karışık hamurla beslendiler ve

irfan yerine Babiali(nin) gündelik matbuatının ismarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar. (...) Onun içindir ki, şimdi onlardan bir şey istemeğe hakkımız yoktur.”

Peyami Safa bu yazıya 5 Haziran 1929'da *Hareket*'te “Biz sizden değiliz” başlığıyla “Bugünkü gençlik onlara diyor ki: Cihan harbinde siz has (somun) ekmek yediğiniz için biz saman ekmeği yedik. Sizi doyurmak için aç kaldık. Sizi yaşatmak için öldük!” sözüyle cevap verir. Türk tipi muhafazakârlığın savunucu olarak Peyami Safa milli mücadele döneminin kutsallığına değinerek halkın geleceği için halkla birlikte var olma mücadelesine giriştiğini belirtir. Burada Peyami Safa'nın, toplumun faydasını gözeten bir aydın profili çizdiği görülür.

Peyami Safa'nın ilk kalem kavgalarında Nazım Hikmet'le sıkı dostluk yıllarına sık sık göndermeler yapıldığı görülür. *Resimli Ay* mecmuasında bulunmalarından dolayı o dönemin aydınları bu aydınlara Komünist muamelesi yapmaktadır. Çok geçmeden Peyami Safa'nın bu eleştirileri dindirmek için hem Nazım Hikmet ile hem de bu aydın çevreyle sataşmalara girdiği görülür. Nazım Hikmet'e 14-20 Temmuz 1935 tarihli *Hafta* dergisinde “Nâzım su katılmamış bir burjuvadır ve en sahte tarafı Komünist tarafıdır.” şeklinde seslenecektir. Nazım Hikmet de bunun üzerine Peyami Safa ile alay eden bazı şiiirler yayımlamıştır. Kimilerine göre bu atışmalar edebiyat çevrelerince tiraj oluşturma kaygısı olarak anılmıştır. Ancak Peyami Safa'nın ona karşı verilen kavgalardan fazlaca etkilendiği düşünülebilir. Pek çoğunda Peyami Safa'nın hastalığından ötürü az gelişmiş bedeniyle alay edildiği görülür. Bu konu Avrupa'daki aydın çevrelerin alay konusu olmuş ve zamanla önemini kaybetmiştir. Zaten atışmalar edebi ve aydın kimliğinden uzaklaştıkça kavga konularının kişilerin özel hayatına yöneldiği anlaşılmaktadır. Hemen her yazıda Peyami Safa'ya yüklenmelerin öfkeye ve ifşaya dönüştüğü sezilmektedir.

Aziz Nesin'in de dâhil olduğu bir atışmada Peyami Safa'nın kokainman olduğunu gizlediği söylenir. Entelektüel düzeyde atışmalar Peyami Safa'da belirgin izlerle görülür. Peyami Safa, özellikle Nazım Hikmet'in Sovyet hayranlığını yermekle meşguldür. Nazım Hikmet Tan ve Akşam gazetelerindeki köşe yazılarında bu eleştirilere “*Kahve Gazino Entelektüelleri*” başlığıyla yanıt vermek ister. Hikmet bu yazısında Peyami Safa'ya atfen; “*Entelektüellerin çoğu bir bakıma gramofon plakları gibidirler. İçlerine neyi doldurmuşlarsa onu çalarlar... Tavuğun, sığırın küçüğü, civcivi, palazı, danası güzeldir. Entelektüelinse büyüğü...*” ifadesini kullanır. Nazım Hikmet buradaki benzetmeleriyle Peyami Safa'nın dış görünüşüyle alay eder. Peyami Safa'yı bir entelektüel olarak görmediğini belirtir ve onun eski kafalı olduğunu söyler. *Peyami Safa'nın bu yazıya 23 Haziran 1935 tarihli Tan gazetesindeki cevabı şu şekilde olur: “İçinde hep sürü insiyakları teptiği için şahsiyetten mahrum, insana en uzak insandır bu... Nüfusunu gerçekten artırmak isteyen bir memleket, bunların sayısını azaltmakla işe başlamalıdır...”* Peyami Safa bu söylemiyle kendini entelektüel olarak gören Nazım Hikmet'i eleştirir. Nazım Hikmet'i bir entelektüel olarak görmediğini belirtir. Türkiye'nin modernleşme sürecinde bağınaz kafaların yer alamayacağını söyler. Nazım Hikmet bu kavgaları eski arkadaşlıklarını ifşa etmek için kullanır. Pek çoğunda Peyami Safa'nın tutarsız bir edebiyatçı olduğunu vurgular. Geçmişte Masonluktan, Bolşevikliğe garip bir çizgide gidip geldiğini söyleyerek eski dostluklarının düşmanca duygular beslediğini belirtir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Genel çerçevede bakıldığında, entelektüel düzeyde yapılan atışmaların Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte geliştiği görülmektedir. Yazılı basın, entelektüel zümrenin siyasal görüşlerini ortaya koyabildiği bir mecra olduğu da aşikârdır. Gündemden beslenen köşe yazılarının dönem atmosferinden ve dönemin aydın zihniyetinden mesajlar verdiği görülmektedir. Kendi yazım dillerinde hicivli atışmalarının yazılı basında yer almasıyla da bu içeriklerin ve kullandıkları üslubun giderek siyasallaştığı da ortadadır.

Yazılı basından yürüyen kalem kavgaları özünde bir grup dost ve eski mesai arkadaşlarının atışmalarını ifade eder. Bu kavgalar önce Türkiye'nin izlediği iktisadi ve siyasi politikaların birer tenkidiyken zamanla bireysel çekişmelere dönmüş ve karşılıklı hakaretlerin köşe yazılarında dile getirilmesiyle devam etmiştir. Entelektüeller arasında yaşanan kalem kavgalarında aydın zümrelerinin kendi aralarında da derin bir bölünme içerisinde olduğu da anlaşılmaktadır. Peyami Safa'nın ve diğerlerinin

Cumhuriyet'e geçişte ve aldıkları konumlarda kendi savunularını yaptıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte; Peyami Safa'nın diyaloglarının entelektüel düzeyde olduğu ve aynı zamanda aydının en belirgin özelliklerinden biri olan muhalif olma özelliğini her söyleminde açıkça ortaya koyduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Börekci, Ü. A. O. (2014). Muhalif aydın: romanlar üzerinden zihniyet okuması. İmge Kitabevi.
- Çetinkaya, B. A. (2008). Meşrutiyet Dönemi (1876-1909) Aydın ve Devlet Adamının/Bürokratının Kimlik Yapısı. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), 75-120.
- Göze, E. (1993). Peyami Safa. Kültür Bakanlığı.
- Göze, E. (1969). Peyami Safa Nâzım Hikmet Kavgası. İstanbul, Yağmur Yayınevi.
- Güngör, S. (2001). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında politikacı-aydın ilişkisi. Nobel Yayın Dağıtım.
- Güz, N., & Bayhan, G. (2016). İlk muhalif gazete olarak İbret. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-15.
- Mardin, Ş. (2006). Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özlem, D. (1995). Felsefe Geleneği ve Aydınımız. Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, 205-214.
- SAFA, P. (1973). Kadın Ask Aile, İstanbul, Ötüken Yayınları,212.
- SAFA, P. (1978). 20 Asır Avrupa ve Biz İstanbul, Ötüken Yayınları,35.
- SAFA, P.(1954). Davamızın Yankıları. Türk Düşüncesi, C.1, No: 6,406.
- Türkeş, M. (2001). Kadro Dergisi. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm. İstanbul, İletişim Yayınları, 464-476.
- UYAR, H.(2005). Türkiye'de Modernleşme Sürecinde CHP'nin Rolü. İstanbul, Legal Yayınları.